

Нэһилиэнньэ
кыһалбатын
быһаарыыга

м-ахха сылгыһыттар оту,
фуражи графич биһиһыты
ныи ороскуоттуурга, ыр
быт сылгыны арааран
аһмалыһка туруорарга,
сылгыны иорүүгэ-хара
һыһа зооветеринарий
көрдөбүллэри кытаанах-
тык тутуһарга соруктан
нылар.

Корзин Е. И. (Хопто-
50), Дячкова П. Н.
(Хадаар), Софроной В. В.
(Хайахем), Григорьев
Н. Н. (Чакы), Михайлов
М. Г. («Миһиһэлэ») стар-
һайдаах зоонолар коллек-
тивнай бодорзотунэ иһирэн
үлэһиттэр.

Чабылхай Максиммыт

Осо революция - инниттэн политическайдар Якутскай куорат билинг-көрүүгэ, охсуууга тардыстар түмэн сытыы политическай болууруостары дүүллүбүннэ тардан барбыттара Е. М. Ярославский учуутал семинариятын уонна дыахтар гимназиятын 20-тэ тахса үөрэнэччилэригэр тэрийбит кистэлэң куруһуогар марксистскай-ленинскэй теория тыһыгар бастагы интеллигенция Нам дыадагы таһынайын уола Максим Аммосов ылбыта.

Олунньутаагы революция күннэригэр уол саха тыһынан буржуазнай-демократическай революция сорууттарын быһаарар, үлэнигэрини нуучча рабочай уоттаах-төлөнөөх араатарынан буолбута. «Ол саха маассалыгар сүткэн сабыдыалаада». — диир суруйбута кэлин Е. М. Ярославский. Ити кэмгэ Максим Якутскайга бастагы профсоюзтары тэрийсиптэ. Кини П. А. Ойуунускайдыын тэрийбит хара үлэнигэр сахаларын союһа атыттарган национальнай-демократическай уонна революционнай характердаах политическай сорууттары туруоруммутунан уратылаада. Эдэр большевик ити курдук революционнай хамсаанын практической оскуолатын килбисинээхтик барбыта уонна 1917 сыл кулун тутарыгар Коммунистическай партия кэккэтигэр киирбитэ.

1917 сыллаагы Нам ыйыгар холбоһуктаах социал-демократическай тэрлэ салалатын меньшевиктер былдыабыттарын кэнэ дьоруус большевистскай бөлөх бэйэтин принципиальной линиятын ыһыктыбатада, профсоюзтарга, дыадаһылар уонна баһындайдар союзтарыгар, Советка, атын маассабай тэрилтэлэргэ бэйэтин сабыдыалын күүһүрдөргө ыһааммыта. Ити ураты ыраахан кэмгэ Максим Кирович эсэрдэри, меньшевиктери, тойоттору, революция атын да өстөөхтөрүн утары сытыы охсуууну ылбыта.

Октябрьскай революция кэминтэн өстөөхтөр күүстэрин түмэн 1918 сыл олунньутугар «Уобаластаагы совет» диири тэрийинтэригэр Саха сирин үрдүнэн үлэнигэр стачкалар тэийбитэ. Ону Максим Аммосов уонна атын большевиктар салайбыттара, кинигэ политическай дурааны биэрбиттэрэ. Очолорго Максим Кирович аата-суола үлэнигэрэ тоһолөөх үрдээбэтин кини рабочайдар депутаттарын Советтарга, Совет исполкомугар талыллыбыта да туоһулуур. Большевиктар ити кэмгэ былааһы бүтүннүү Советтарга биэрэр иһин охсуууга бастагы хардыылары оҕорбуттара эрэри, баһыаннай күүстэргэ суоҕа.

Ити сыл от ыйыгар А. С. Рыдзискай кыһыл этэрээтэ Якутскайга босхолообута. Максим Кирович Саха сиригэр Советскай былааһы олохтообуттарган биир саамай кини биллиилээхтэринэн буолбута.

Сибирь революцияны утары правительствотын былааһа, онтон Колчак диктатурага сабардаабыт кэмигэр Аммосов Томскайга кистэлэҥнээн тийэн большевистскай тэригэни кытары сибээһи булбута уонна баһындайдар ортолоругар агитационнай үлэни ылбыта. Онтон Иркутскайдаагы партийнай тэригэни кытары сибээстэһэн 1919 сыл ыам ыйыгар фронту туораан Москвага тийбитэ. Манна рабочайдар интеллигенттер тыл этэрэ, «Правда», «Жизнь национальностей» хайыаттарга хас да ыстатыйаларын бачээттэһинтэ. Бэс ыйыгар В. И. Ленин соруудаһынан фронту төттөрү туораан польский легионердары кытары кэпсэтинни ылбыта. Легионердар субуһаһына киирсэбэтхтэрэ. Оттон Аммосов Омскай, Томскай, Красноярскай уонна Иркутскай кистэлэң партийнай тэригэлэригэр Кини Комитет ыйыыларын тэрийдэ уонна киилэри кытары сибээһи олохтообута. Ити кэминтэн эиэ фронту туораан 5-с армия штабыгар Колчак тыһыгар партийнай тэригэлэр үлэлэрин туһунан даһылаат оҕорбута. Кэлин Е. М. Ярославский бэйэтин Сибирь Октябрьскай революция туһунан даһылааттар «... К. Федоров, М. Аммосов партия КК-ты Сибирь подпольщитарын кытары сибээстинир, киилэлэргэ партия ыйыыларын тэрдэр, КК-ка Колчак тыһыгар баһыанна туһунан интэһиэһэр туһугар олохторун кутталга угаллара», — диир ахтан аһарбыта.

Колчаковщинаны үлтүрүтүү кэминтэн Максим Кирович партия КК Сибирьтүн аппаратыгар үлэни сымдан Омскайга уонна Красноярскайга комсомолу тэрийтэсинтэ. Онтон салгыи комсомолу Иркутскайга тэрийитэ эрчимнээхтик ылыбыта.

Ол эрэри 1920 сыл кулун тутарыгар Саха сиригэр Советскай былааһы тэрийитэ Сибирьком боломуочунайынан аһааммыта. Эиэ Аммосовскай эрчим күөстүү дэһиллбитэ. Туох ханнык иннинэ дьың интернациональнай састааптаах, олус илээх, үлэда ураты дьоруудаах, партилда, Советскай былааһа халбаһаабаат бэринилээх салайар үлэнигэр бодог коллективтарын сүүмэрдээбитэ. Киилэлэр Иркутскайга правтисескай үлэда үөрэнэллэрин тэрийбитэ. Бу 300-чэки киһилээх «былаас аппарата» бэс ыйын 4 күнүгэр Якутскайга тийэн кэлбитэ. Онуге күнүгэр Саха сирин ревкомун председателин, партийнай тэригэ тэрийэр бюротун председа-

телигэр аһааммыт Максим Кирович түнкэтэх, хараҥа төрөөбүт кыраайын сырдык кэскилин түстүүр уһу-лукку элбэх өртүтөөх, кини далааһыннаах үлэте са-баһааммыта. Ити—былааһы бөгөртүтүү, сир ахсын кини органнарын тэрийин уонна комсомолу тэрий-тэрини, сир реформата уонна бодон чааһынай пред-приятиелары национализациялаһыи, 1920—1921 сс. революцияны утары саагыбардары уруускалаа-һын уонна 1921-23 сс. Советскай былааһы утары өрө туруулары суох оҕоруу, Саха АССР-ы тэри-лин уонна сана экономикай политиканы ыһыты, В. И. Ленин кооперативнай былааһын олоххо кил-лэрини саҥалааһын уонна культурнай революцияны тэнини, электрификация уонна индустриализация, 1924—1925 уонна 1927—1928 сс. революцияны утары өрө туруулары үлтүрүтүү...

Бу ураты эрчимнээх салайааччы общество, чуо-лаан, урукку өттүгэр хаалдылаах норуоттар, сай-дыларыгар наука оруолун дирингик ойдуурэ, ВКСИ Президиумун чилиэтинэн буолар туран, ки-ни Наукалар Академияларын экспедицияларынан Са-ха сирин оҕорумтуолаах күүстэрин былааннаахтын чинчийини көбүлөөччинэн буолбута. Алдан кыһыл нөмүстөөх оройуоннарын дьинээх кэмэйдэрин бы-лаарыы, кыраай хаһаайыстыбанынай тутулуи исто-рическай өттүнэн үөрэтин, экономикай сабыдыта хаһа өттүнэн хайысхаларга ордуун, хаһаайы-стыба хас биирдин салаата уонсай норуот хаһаайы-стыбанынай балансыгар оруолун чуолкайдааһын, экспедициялар үлэлэрин түмүүн бачээттээн таһа-арыы, научнай этэрээттэр үлэлэрэ—ити барыта кини кыһаһыһынн сылааһынан угуттанара.

1926 сыл атырдьах ыйыгар М. К. Аммосов пар-тия КК эппиэттөөх инструкторынан аһааммыта. Кини бу кэмнээгэ үлэтин Шахтинскай оукурунтаа-гы партийнай тэригэ партия КК Пленумун уураа-бын тоҕо толорботуун, Узбекистанаагы партийнай тэригэ үлэтин чинчийинлэрин, электротехническай промьшленность предриятиеларыгар партийнай үлэ, дьирэбинээгэ партийнай үлэ, национальнай рес-публикаларга уонна уобаластарга надр проблематын тустарынан кини хаһааттарга бачээттэммит үгүс ыстатыйалара, брошюралара нэрлэһинилэр. Бу кини ырыгылаах, диринг түмүктэһиннэрдээх, топ-чу аһинэрдээх ыстатыйалар бэйэлэрин автордарын бодог партийнай уонна государственнай деятель-быһыһыһын характеристикалылар.

Максим Кирович 1932—1934 сс. ВСК (б) II Ар-ва-Казахстанскай обкомун, 1934—1936 сс. ВСК (б) II Карагандинскай обкомун, 1936—1937 сс. ВСК (б) II Хотугу-Казахстанскай обкомун бастагы секре-тардарынан үлэлээбитэ. 1937 сыл кулун тутарыгар ВСК (б) II Киргизскай обкомун бастагы секретары-нан, ити сыл муус устарга Киргизия союзнай рес-публикада уларытыллан тэрийинитинэн сибээстээн республика Компартиятын бастагы сьедитэр КК бастагы секретарынан талыллыбыта. Партия ханна да ыһааһына кини итэҕали ылбыт уобалаһа, рес-публиката улуу Советскай Союз үмүлүрэннээх дыадаһыгар ыһаһынан чэпчигэ сайдарын туһугар күүһүн-уорун харыстаабатада, мэлдьи норуот маас-сатын ортотугар сылдыра, норуот тапталынан тулаланара.

Чэхчы Кини этэ Чабылхай Максиммыт!

М. Аммосов

САХАЛАР

200 тыһыһыһаах са-ха норуота өлүү-сүтүү бы-аччы кутталын иннитэр дуура. Тыһыһаах буолуу үлэти ыраахан усулуобу-тата, сир, оҕойуутугар туттуулар саамай сүдүрү-ү сир-сирбиктэ суоҕа, ку-аастар уонна үсүлүлээн-эр хаһаадаһыгар оло-хор маассалар дыадаһы-тара уонна нэр-дьэбэрдэрэ, ити барыта норуот духон-чай уонна физическай от-түннэ сыһыа таһыгар ба-рытаттар тэрдэр. Саха-лар национальнай баһа-дарынан буолар сүөһү интэһи харалаһыта уон-на көрүүтэ-истинтэ суоҕа элбэһэр. Суол, трасса-уохтар, ханнык баҕарар, сааарынан эргиски хар-тыстатар. Ө нйдаах ха-баран уонна уһун кыһын ыһаһын тухары норуот «хотонго» үлэлиир, оло-хтооһун интэһи атын ма-һаһалар бигэттик куутуу-танаттар. Оҕо өлүүтүн аһаарыһах үрдүк быры-ыһана, тула сабардаан уура үөрүө суох буолуу уонна нэр-дьэбэрдик тут-туу—уһулуллубут дьик-хэ уһуһах норуот олоһор-кой дьыһаһыгар дьэ ити ин-ни фактор чордойон көс-төлдөр.

Туру сыһааха? Дьы-лаһа көмөлөһүүххэ са-таммаат дуо? Виринэн, саҥалары хаһала уонна көлөһүннээһин кытаһас ыһаһытан тоҕо тардыа-ха, айылдаһы уонна хара-һаны утары охсуууга кини интэһири босхо-луохха наада. Норуот үө-рөдиринтигэр убуһаһы кө-рөһүннээххэ наада, уо-

(«Жизнь националь-ностей» хайыат, 1919 с. бэс ыйын 29 н. № 24, стр. 3).

Долгуйарбыт, киэн туттарбыт

Ахты

1925 сыллаахха төрдүс ыһааһа үөрэнээри Ди-рингэн Якутскайга киир-битим. Горловскайдар дьың ыһааһа туурту сыл дьыһаһыннэ. Дьың аһа-р өттүгэр Ткаченко дьың аһаһаһыт кини көргө-һини олоһоттара, кини-лэр үлэлэригэр сылдыар кэмнэригэр олохторун от-торум. Бу ыһааһа кэминтэн кэмигэр М. К. Аммосов, Е. И. Нурашов, И. Я. Строд мустан ороһула-һын аһааралара. Аһаһа П. А. Ойуунускай баар буола-ла, Маай, Октоон быраа-һынныктарыгар Аммосов трибунада таһан тыл этэ-рин истэрин. Оһон бүтэ-йди тоһоо, аһаһыһы кө-рөрүм.

Кэлиг, 1933—1939 сс., Москвада Саха сиринээри кинигэ издательствотын отделенигэр коррек-торунан үлэлээбит, кини-гэ редакциянай-изда-тельскай техникумга во-дэммит кэмдэр. Садово-Снасскай 16 №-гэ оло-рутум. Уһаһа мэдисси-на Ойуунускайдаах оло-руттарга Максим Кирович онно көлө-бара баһиһини, саха ыһаһтарын, көрүстэ-ринэ хаһаан да кини ту-ту-лан, тыл быраһаһа аһара. Уорох дьыно—каһаи СГУ преподавателэ буолбут Роман Местников, литера-туровед Никита Каһаи, Василий Аһакумов, Ке-нофонтов уо. д. а.—онтон олус үөрөбүт, долгуйар-быт. Партия, правитель-ство уһулуучулаах са-ла-аһчыларын тутас дьө-рүрүн, баһаһини кэмисэр

Саха землячествога бэрт дьоруус коллектив этэ эрэри, сыла биирдэ буо-лар куньаһыһыгар Е. Ярославский, Г. Петров-ский, Ф. Кои, Э. Пека-рскай, Е. Нурашов, И. Строд уо. д. а. кыһыһы ыһаһалар, үсүлэрэ ах-тыы тыла этэллэрэ. Еме-льян Михайлович М. Ам-мосовы, П. Ойуунускайы, С. Арханову, Ис. Варахо-вы ордук истинниги, ама-рахтык аһара.

Максим Кирович тыл этэрин хастада истиби-тинт. Уһун соустук тыһы-һын ыһа-һа субуруччу сүрдээх чуолкайдыи, ыраастык нууччалыы этэ-рэ. Аһаас түгэһинэри даһа-тан сүлүһүннээх тыллара туһунаһына, кини этин сааһынан киирэрэ, оһон болломтону ордук тарды-ра. Этинигэ дөгэтингэр сөн түбэһиннэри интэһири хамсаһыһа, сүһүөх-сү-һүөх түгэһинэргэ тоһуй-дуурга бириэмэ биэрэрини кыратык тоһоон ыһара—барыта этиниги ордук өй-дөгүмтүө, кини интэһи-истинээх курдук оҕороро.

Д. ЛАЗАРЕВ.

оройуон бачуоттаах гражданин.

